

"Bayona-n 1961 irailaren 1-ean.

Bildu dira: Ignacio Maria Echaide jauna, buru, Irigaray, Villasante, Arrue, Michelena, Lafitte, Dassance, Eppherre, eta Krutwig jaun euskaltzaiñak. San Martin, Anai Berriochoa, Loidi, Zaitegui, Narbaitz, Eyheramendy, eta Irigoyen jaun urgazleak, eta beste entzule asko. Aita Ignacio Larrañaga Pingliang-ko apezpikuak ezin etorria adierazo dau.

Aurrerago "Euskal Kulturaren Alde" eta "Ikas"-ekoak prestatuta egindako itzaldia jarraiturik Luis Michelena jaunak irakastearen gainean berba egin dau eta erderatiko euskal-itzak be ontzat artu bear doguzala izkuntzea eskastu eta indarga itxi eztaigun gura badogu oiñarriztat artu dau.

Ostean Aita Villasante-k egin dau itzaldia: "Euskal eskola nola ematen dedan". Eta berak aurkitu dituen ostopoak eta artu dauen bidea azaldu ditu.

Zaitegui jaunak aurkeztu ditu izlariak.

Eta beste barik amaitu da."

LAUGARREN EUSKALZALEEN BILTZARRA DONOSTIAN

1961 abenduaren 20 eta 21-ean Donostiako Ayuntamiento zaarrea Euskalzaleen Biltzarra egin zan. Urrengo EUSKERA-n zabalago emango degu aren berri.

1961 irailaren 14-an toki berean biltzar bat egin zan abenduan egingo zanaren prestakizun antzera.

ONDARROA-KO NESKA MUTILLEN EUSKAL-ESAMIÑAK

1961 abenduaren 10-ean egin ziran Ondarroa-ko neska mutillen euskal-esamiñak. Guztiz ogei neska mutil aurkeztu ziran eta Ayuntamientoko gela batean bildu ziran juradua osatzen zuten jaunekin batera.

Sari partitza 1962 urtarrillaren 28-an egin zan "Bide Ona" zine-saloia beterik zegoela. Sariak emateko maipurua urrengo jaun auek osatu zuten: Juan Manuel Aguirre diputadu eta Ondarroa-ko alkatea, Andrés Quadra Salcedo diputadu eta Gueñes-ko alkatea, Justo Arrieta diputadu eta Markiña-ko alkatea, Pedro Altuna diputadu eta Elorrio-ko alkatea, eta Aita Luis Villasante eta Alfonso Irigoyen Euskaltzaindikoak. Agustin Zubizaray etzan egon Italia-tik zalako.

Lendabizi Ondarroa-ko musika-bandak euskal-usaizko kontzertu bat eman zuen Victor Ureña maisua buru zala. Ondoren Alta Villasante-k itzaldi bat egin zuen. Onela:

Jaun-Andreak.

Ondarruko erri prestu ta leiala.

Ondarruko alkate jaun, abade agurgarri eta Udaletzeko jaun danak.

Euskaltzaindiaren izenean natorkizue gaur eskerrak emotera. Bai, eskerrak emotera, euskerearen alde jai eder au eratu dozuelako, zeuen umeak euskerakin zaletu gurarik zabizelako; eta orretarako, euskeraz irakurten eta idazten ikasi dagien, eskolak jarri dituzuelako. Asmo txalogarria benetan. Gaur emen umeen artean banatuko direan sariak gauza bat esan gura dabe: zuek, ondarrutarrok, ba-dakizuela aintzat artzen euskerea, gure erriko ondatsunik bereziena eta maitagarriena dan euskerea. Ejenplo ederra Ondarruko erriak gaur emoten dabena. Ondarruk gaur jarraibidea erakutsi deusie Euskalerriko beste erri guztierî.

Egia esango badot, ez gudian gitxiago itxaroten zuengandik. Euskal literaturari Domingo Agirre bezelako gizon ospetsua emon deusan erria, zelan gelditu eitekean atzera euskera-gauzetan? Bai, ondarrutar bati, Domingo Agirre-ri, zor deusaz euskereak egundo izkuntza onetan idatzi direan novelarik ederrenak. Eta Euskaltzaindia sortu zanean —Euskal-Akademia— akademiko izendatua izan zan Domingo Agirre. Kargu ori, iñok baeban, ondo irabazi eban-da.

Ondarrutarrok, ez aaztu bada zuen erritar onek utzi eutsuen irakaspen ori: zaindu beti euskerea, irakatsi batez bere umeai, landare barri ta etorkizuna direan umeai. Goratu Domingo Agirre, zuen seme ospetsua, zergatik bere seme ospetsuak goratzen dakian erriak, eurakin batera bere burua bere goratzen dau.

Eta zergatik gorde eta maitatu bear dogu euskerea? Ba, jakiña, gurea dalako lenbizi. Bai, gurea dalako. Gure aurrekoak utzi euskuen ondasun bat dalako. Guri gure aurrekoak emon euskuén ondasun au, eztogulako eskubiderik gure ondorengoai ez emoteko. Gizonaren ondasunak eztira bakar-bakarririk dirua, lurrak, etxeak, barkuak, fabrikak edo lantegiak. Baliotsuenak eta estimagarrienak ere eztira orreek. Ba-dira beste ondasun batzuk, espirituazko ondasunak. Eta lengo gizaldietako euskaldunak, bearbada pobreak izango ziran diru-kontuan, oraingoak baiña pobreagoak; baiña beste ondasun orreitan aberatsak ziran gure aldean: egiazko kristautasunean, oitura garbi eta olakoetan. Eta ondasun espirituazko orreitan, euskerea ere sartu eta aiatu bearra dogu: bai, euskerea, gure izkuntza zaar eta berezi-berezi au! Zeifien aberatsa, giartsua eta jatorra zan gure aurrekoen euskerea! Areik utzi euskuen ondasun au, bada, guk eztogu eskubiderik alperrik galtzen uzteko eta gizaldi berriai ez emoteko.

Oraindik urte asko eztala eskribitu eban ortaz bilbotar jakintsu batek, Azaola jaunak, Madrileko errebistarik famatuenetako batean, "Arbor" deritxon errebistan. Eta an iñoan ondamendi ikaragarria eta galmen lotsagarria izango litzakela Euskalerriak bere izkuntza au galtzen utziko baleu. Eta au garbi dago, zergatik euskerea da euskaldunaren berezitasun agiri-agiria eta nabariena eta ezagunena.

Gure euskal lurra eta euskal parajeak euren poz eta zoragarritasun guztia, edo geiena beintzat, galduko leukete, egunen batean menditarte eta itxasalde oneitatik euskereak iges egingo baleu, betiko isilduko balitz. Eta ez uste niri gogoak emoten deustalako esaten dodala au. Alde guztietatik, etxeoak eta kanpokoak, ari jakuz auxe bera esaten. Zuek badakizute Frantzian ere ba-dirala euskaldunak, an ere bizi dala euskerea. Eta ain zuzen, gure gizaldiko umeak an ere euskerea aaztutzen asi dirala-ta, jarri dira lanean, euskerearen eriotza gertatu eztedin, eta umeak eskolan euskerea ikasteko bidea izan dagien. Errebista txiki bat ateratzen asi dira, "Ikas" (ikasi) deritxona. Antxe irakurri lei nik oraintsu esan dodan au: euskerea itzegingo eztan egunean, Euskalerrriak bere berezitasun eta maitagarritasun guztia galdu izango dabela.

Naparrak ere bardin. An ere euskereak atzeraka bildurgarria egin dabela-ta, jarri dira zerbait egin naiean. "Institución Príncipe de Viana" deritxon alkartasunak, jarri dau sail barri bat euskerearen alde lan egiteko. Jaun orreik erririk erri joaten dira umeen esamiñak egitera, euskeraz dakitenai sariak emonaz. Eta Naparroatik urteten dau "Umeen Deia" deritxon errebista polit orrek, umeen euskerazko kartakin datorrena. Orri maitagarri orreik irakurtean, pozik ikusi ditut bertan Ondarruko umeen kartak eta barriak.

Kanpotik ere didar berbera datorkigu. Linguista jakitunak, mundu guztiko izkuntzen barri dakitenak, samiñik eta naibagerik andienaz ikusten dabe euskaldunak euskerearentzat daukaten ajolakabea eta oztasuna, eta etengabe ari jakuz esaten euskereari, Jaungoikoaren amoriarren, eutsi deiogula, ez daigula galtzen utzi. Iotsagarri izango litzakela, eta pekatu bat kulturaren kontra, eta gizateria guztia kontra bere bai. Jakitun oneitatik bat edo beste aitatzea-gaitik, or dozue, esate baterako, Txekoslovakia-ko Norbert Tauer jauna, euskaltzale sutsua, euskeraz ikasi eta ederto idazten dakiena. Askotan artu izan ditut jaun onen kartak, eta beti euskeraz, eta guztiz ondo idatziak. Beste bat, Pierre Naert, Suezia-ko Universidade batean Irakasle dagoena. Jaun au orain dala urte batzuk Euskalerrira etorri zan Suezia-ko puntatik, euskerea zelangoa dan urragotik ezagutu eta jakitearren. Bere magnetofonoakin ibiltzen zan euskaldunen aotik zuzen-zuzenean euskerazko ipuñiak, kantuak, bersoak eta olako gauzak artzen. Berak esan eustanez, emen, Ondarru onetan ere izan zan. Arritzekoa eta biotza ikutzekoa zan benetan jaun arek euskereagaitik eukan ardurea eta maitasuna ikustea, zelako pena artzen eban euskerearen galtzeaz, eta zelan saiatzen zan alde guztietan euskeraz itz egiten eta eragiten.

Len esan dogu euskerea gurea dalako maite izan bear dogula lenbizi, eta au ala da; baiña arrazoi ortaz kanpora ere, euskereak ba-du nunbait beste zer edo zer, beste baliorik, urruneko gizon jakitun orreik orrenbeste maite dabenean, eta beraren galtzeaz orrenbeste min artzen dabenean. Ezta oraingoa, gaiñera, ezta atzo goizekoa ere, jakitunak euskereari agertu deustien maitasun eta itzal ori. Orain dala eun ta irurogei urte Alemania-tik etorri zan Guillermo Humboldt jakituna Euskalerrria ezagutzera, eta batez bere gure erriko izkuntza zaar onezaz zoraturik eta lilluraturik gelditu zan. Gero bere liburuekin ezagutzera emon zituan European euskaldunak eta euskerea. Zer ikusten eban ba

Humboldt-ek gure berbeta onetan? Antziña-aldiko ondakin bat dala, gure zoko ontan bizirik iraun daben eta eztagu noiztik datorren izkuntza zaar bat dala, eta orregatik estimatzen eban berak euskerea. Inguruko berbetakin senidetanunik eta urkotasunik eztaben izkuntza dalako, berezi-berezia, erromatarrak Espaiñira latiña ekarri baiño lenagotikoa. Eta Humboldt-en atzetik beste linguista asko izan ziran eta dira, euskaltzale bezela agertu diranak. Adibidez, Van Eys holandesa eta Bonaparte Prinzipea, orain eun urte. Bonaparte-k bere, ibillera asko egin zituen gure Euskalerrian, euskerea zeero eta sustrai-sustraitik ikasi ta menderatu eban, eta aspertu gabe ibilli zan euskaldunak zirikatzen euren berbeta landu dagien, euskerazko liburuak atara dagiezan, ta abar. Baita bere diruz makiña bat euskerazko liburu argitaratu bere egin eban. Eta ia gure egunetakoak dira Schuchardt alemana, Dodgson inglesa, Uhlenbeck holandesa, eta Espaiñian Aita Fita eta Cejador, danak jakitun andiak, euskalari ta euskaltzale fiñak eta porrokatuak. Gaur eguneon bere or ditugu Espaiñian Menéndez Pidal eta Továr, Frantzian René Lafon, Alemanian Karl Bouda, Berger ta abar, danak jakitunak eta euskaltzale bikaiñak. Zer ikusten ete dabe, diñot barriz bere, jaun oneik gure euskeran?

Antziña-antziñatiko izkuntza bat dala, izkuntza berezi-berezia, gizaldiz-gizaldi ta belanik belaun eldu jakuna, kristautasuna bazter oneitan sartu baiño lenagoko gauzea, eta bere antziñatasun arrigarriagaitik aspaldiko jakingarri asko argitzeko giltza egokia. Linguistak diñoenez, orain dala iru milla bat urte indo-europatarrak Europara etorri eta emen zabaldu zituezan euren izkuntzak. Izkuntza etorri-barrí oneik nagusi gelditu ziran, eta emen lenagotik egozanak il edo galdu egin ziran. Baiña euskerea ezta indo-europatar familia orretakoa, lenagotikoa da emen, eta indo-europatarren izkuntzak European zabaldu ziranean, euskereak zoko onetan bizirik iraun al izan eban. Geroago etorri ziran erromatarrak bere euren latiñakin: danok dakizute zelako lurralde zabalak eukezan euren menpean. Seireun urte baiño geiago egon ziran erromatarrak Espaiñian agintzen. Denpora orretan Espaiñian egozan berbeta-mota guztiak galdu ta aaztu egin ziran, eta latiña gelditu zan izkuntza bakarra bezela. Baiña oker esan dot: danak etziran il, bat bakarra gelditu zan zutunetik: euskerea. Zergatik edo zelan egin zan mirari ori? Nik eztaikit. Gauza arrigarria da benetan. Latiñak beste izkuntza guztiak il eta ito zituen bitartean, auxe bakarrik bizirik gelditzea. Bistan da euskerea eztatorrela latiñetik, eta bistan da orobat latiñetik urten dabela gaur Espaiñian itzegiten diran beste izkera guztiak.

Orregaitik, esaten badeutsue iñoiz euskerea ezjala idiomea, dialektu bat baiño ezjala, ori ukatu bildur barik eta jakintzaren izenean. Euskerea ezin lei izan dialektua, eztaalako ez latiñaren, ez gaztelaniaren edo frantsesaren edo galleguaren edo katalanaren ume, bere-berezkoa baita, eztauka oneitatik bere jatorria eta oneek danak baiño leenagokoa da, gaiñera. Munduan izkuntzarik ba-da idioma izen orrekin deitzeko eskubidea dabenik, ori gure euskerea da, **audarik gabe!**

Eta euskerea gordetzeko, zer egin daikegu? Erabili, berba egin, ori le-riengo. Izkuntzak ezpaifetan erabiltzeko dira, ez kaxa zaarean gorderik euki-tzeko. Eta gero, irakatsi umeai. Bai, umeak dira biarko gizonak eta emakumeak. Etorkizuna eurena dabe. Eurak ezpadabe euskeraz ikasten, orduan akabo, gure gizaldi onekin ilko litzake millaka urtetan bizirik iraun daben gure izkuntza au, eta ori benetan lotsagarri litzake, eta gure errua eta gure pekatua litzake. Orregaitik, len esan dogun bezela, Naparroan badabiz erririk erri umeen euskerazko esamiñak egiten eta sariak banatzen eta gurasoei bultza egiten certan zabarrak eta ajolakabeak izan ez daitezcan. Donostian eta Bilbon eta Eibarren ere olako esamiñak egin izan dira. Eta orain Ondarruko erri jator onek ere ejemplo eder ori emon deusku. Eskerrak zuei, gurasoei eta umeai eta erriko agintari leialai, eta irakaskintza onetan zuen izerdiak bota dituzutenoi!

Eta gauza bat bego argi **Euskerea ezta politikea**. Euskerea geurea da, euskaldun guztiona, eta gordetzeko eskubidea dogu. Ez eskubidea bakarrik, obligaziñoa bere bai, eginbide zorrotza, eta ori mundu guztiaren aurrean. Geurea dalako eta zaarra dalako eta ondasun estimagarria dalako eutsi bear deusgagu eta jarraitu. Zer esango genduke iñor asiko balitz bere etxeko ondasunak lei-otik kalera botatzen? Zorua dala, jakiña, burutik dagoela, iñusentea, leloa edo ergela dala. Ba pentsa egizue zer esango daben mundu guztiak gugaitik, geure-geurea dogun ondasun au etxetik botatzen ari gareala ikusten badau. Munduko erri guztiak euren izkuntzak eta dialektuak zaintzen eta lantzen ari diran bitartean, gu, euskaldunak, geurea jaurtitzen eta zokora baztertzen. Orrekin eztogu ez tantorik irabaziko iñoren aurrean eta bai barregarri gelditu danen aurrean!

Erderea bere ikasi bear dala, bizitzarako bearrekoa dalako? Bai. Baiña bata ikasteak eztau esan gura bestea aaztu edo baztertu bear dogunik.

Gure santuak bere euskaldunak izan ziran; euskeraz itzegin eben eta batzuk euskeraz idatzi bere bai. Or ditugu San Iñazio Loyolakoa eta San Frantzisko Xabier napar-euskalduna. Onek, bere eskutitz batean onela diño: "la mía lengua vizcaína". Eta badakizute garai artan "vizcaíno" itz ori, "vasco" adierazteko erabiltzen zala. Cervantes-ek bere, Quijote-an, azpeitiar bati "vizcaíno" deitzen deutso, eta Azpeitia eztago Bizkaian, Gipuzkoan baiño. Baita San Martin Asentsiñoakoa bere, Japoién martiri il zana, santu euskalduna dogu eta euskerazko eskutitzen idazle, gaiñera. Valentin Berriotxoa doatsua bere baita. Misiño-lur-retatik bere amari bialtzen eutsazan euskerazko kartak eta bai berak egiñiko bertso barriak bere.

Eta onekin amaitzera noa. Arantzazu-ko errebisteak, bere azkeneko zenbakian, ba-dakar Ondarruko esamiña onein barri, eta umeak esamiña orreitará ekarrítako ipuin batzuk bere argitaratu ditu. Zuen pozgarritzat irakurriko deusuet bertan diñoana: (Errebistatik irakurten dau "Arantzazu", Enero 1962, página 24).

Txalo bat oneeri, eta euskeraz ikasten alegintzen direan Ondarroko neska-mutil danairi.

Amaitu dot.

* * *

Gero Alfonso Irigoyen jaunak bana banaka dei egin zien esamianetan parte artu zuten guztiai eta sariak eman ziran. Lendabiziko saria amabi urtetik gorakoen artean Garbiñe Echaburu-k irabazi zuen. Bizkaiko Diputazioko buruzagiak emandako luma eder bat artu zuen beste sari batzuen artean.

Gasztegoen artean Koldibika Echaburu-k irabazi zuen. Beste sari berezi batzuek ere eman ziran Ondarroa-ko eta gabonetako kantak ondoen kantatzen zituztenentzat, eta arlo bi orietan Javier Azpiri-k irabazi zituen lendabiziko graduak. Diputazioak eta Ondarroa-ko Ayuntamentuak eman zituzten sariak. Ondarrutar batzuen artean ere bildu zituzten dirua eta euskal-liburuak aur esamianetan artean emateko, beren borondatea erakutsirik. Aur guztiak jaso zuten bakoitzak bere saria. "Pan Pin" tebeoa ere danak artu zuten eta beste batzuen artean ere zabaldu zan. Markiña-ko Ayuntamentuak kopa bat eman zuen Ondarroako Ume Kantarientzat, Bilbon ain ondo kantatu zuten kantari txiki-entzat, eta aurrik gazteena joan zan kopa artzera txalo beroen artean.

Aur batzuek esamiña egunean egindako ipuiña irakurri zuten.

Sariak eman ondoren Quadra Salcedo jaunak itz egin zuen Bizkaiko Diputazioaren izenean. Esan zuen asko sentitzen zuela euskeraz ezin egin izatea aspaldian euskera galdu dan Bizkaiko partekoa dalako. Berari gertatu zaiona gertatu eztedin gurasoakandik seme alabakana izkuntza gauza bikain bat bezela gordetzeko eskatu zuen. Seme alabai gurasoakandik artutakoa emateko. Gaiñeratu zuen borondate firme bat dagoela euskal-izkuntza beti izan dana izan dedin lan egiteko.

Bukatzeko Ondarroako Ume Kantariak euskal-kanta batzuekin eztitu zituzten entzuleen belarriak.

BILBON PRESTATUTAKO JAIK

Bilboko Capitol-ean 1961 urtarrillaren 6-an eta Arriaga Teatroan 29-an jai bi egin ziran Euskaltzaindiak antolatuta.

Lendabiziko egunean Donostian Euskalerriko txapelketan parte artu zuten bederatzi bertsolariak aritu ziran. Juan Perurena nafarra gexorik etxean gelditu baitzan bere ordeztu Bautista Madariaga etorri zan. Capitol-a beterik eta jentea gustora.

Bertsolarien saioa asi aurretik 1960 garagarillaren 2-an esamianatu ziran Bizkaiko neska mutillai sariak eta diplomak partitu zitzaizkien, eta Valentin Embeita bertsolariak ere kantatu zuen.